

A TRIENTI ZSINAT (1545–1563) SZEREPE AZ ERKÖLCSTEOLÓGIA FEJLŐDÉSÉBEN

Néhány gondolat az erkölcssteológia és az egyháztörténelem határterületéről

Ez a tanulmány nagy részben az Egyházi Tanítóhivatal szerepével foglalkozik, azon belül pedig egy adott kor megismertetésével, valamint a korszak következményeivel. Az Egyházi Tanítóhivatal *lelőhelyeivel* részletesen foglalkoztam a sorozat előző kötetében.¹ Itt csak azt jegyzem meg, hogy a latin idézeteket a *Denzinger-Schönmetzer* (DS) hagyományos artikulusai alapján idézem, a magyar fordításokat pedig a *Denzinger-Hünemann: Hitvallások és a Tanítóhivatal megnyilatkozásai* c. magyar nyelvű fordítás lapszámainak megjelölésével. A helyesírás tekintetében mindig az utóbbi mű magyar fordítását követtem.

A teológia, azon belül az erkölcssteológia tanulmányozásában fontos szerepet játszik a *történeti szempont*. A korszerű erkölcssteológiai kézikönyvek az általános erkölcssteológia tárgyalását mindig az erkölcsan történetével kezdik, vagy legalábbis röviden írják róla.² Természetesen többen megemlí-

¹ NEMES GY., *A szabadság az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásaiban*. In: *Erkölcssteológiai Tanulmányok*, JEL Könyvkiadó, Budapest, 151–153. o.

² A teljesség igénye nélkül megemlítek néhányat: HÄRING, B., *Krisztus törvénye. I. Általános erkölcssteológia*. (Ford. Németh Mihály) Pannonhalma-Róma, 1977; UÓ., *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per preti e laici. I*, Edizioni Paoline, Roma 1978; GÜNTHÖR, A., *Chiamata e risposta. Una nuova teologia morale. I. Morale generale*, Edizioni Paoline, Roma 1974; WEBER, H., *Általános erkölcssteológia. Hívás és válasz*. (Ford. Tuba Iván), SZIT, Budapest 2001; BODA L., *A keresztény nagykorúság erkölcssteológiája. Az erkölcsi élet alapkérdései*, Ecclesia, Budapest 1986; UÓ., *A keresztény erkölcs alapkérdései*, Szent József Kiadó, Budapest 1993 (később több kiadásban is a Szent István Társulatnál, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem

tik a Trienti Zsinatot is, de viszonylag röviden mutatják be. Ez jellemző a kizárólag az erkölcssteológia történetével foglalkozó művekre is.³ Részletebben beszél a Tridentinum erkölcsi tanításáról sorozatunk egyik tanulmánya, de – híven a mű témájához – csak a bűnök megkülönböztetésének szempontját dolgozza ki.⁴ Kívánatosnak látszik tehát, hogy részletesebben foglalkozzunk az egyháztörténelem ezen jeles eseményével, és annak hatásával az erkölcsstanra és az erkölcsi életre. Itt azonban nem kerülhető meg magának a zsinatnak a története, előzményeivel és következményeivel együtt. Így ez a tanulmány egy kicsit *egyháztörténeti* jellegű is.

Az erkölcs, illetve az erkölcsstan történetével foglalkozó tanulmányok már eddig is szép számban jelentek meg az *Erkölcssteológiai Tanulmányok* sorozatában. Itt egy speciális korról, a *katolikus megújulás korával* foglalkozunk. Ezt a korszakot Leopold von Ranke protestáns egyháztörténész szak kifejezésével, hagyományosan az *ellenreformáció korának* is szoktuk nevezni.

Előljáróban azonban a történeti szempont fejlődésében fontos megemlítenünk a két nagy korszakot: a *kinyilatkoztatás* történetét, valamint az *erkölcs* és az *erkölcsstan* történetét. A *kinyilatkoztatás* folyamán Isten fokozatosan feltárta önmagát: Az ószövetségi korszak idején még csak hűségét és *transzcendens* mivoltát, Jézusban viszont már *szenháromságos belső életét* is. A *kinyilatkoztatás* történetének része az is, hogy Isten fokozatosan tárta föl *követelményeit* is. Ez is Jézus tanításában nyert teljességet, amelyet az *evangéliumok* és az *apostoli levelek*, elsősorban *Szent Pál levelei* fejtenek ki részletesen.

Az ószövetségi korszakának története sok *borongós*, az újszövetségi ember szemléletével *nehezen megérthető* mozzanatot tartalmaz. Itt tudomásul kell venni – és ez a keresztény alázat része –, hogy nem mindent értünk

Hittudományi Karának tankönyveként); TARJÁNYI Z., *Az erkölcssteológia története és alapfogalmai. Morálsteológia I, SZIT*, Budapest 2005.

³ PL. ANGELINI, G. – VALSECCHI, A., *Disegno storico della teologia morale*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1972.

⁴ BERAN, F., *A bűn értelmezése a kazuisztikában*. In: ETT 5, JEL Könyvkiadó, Budapest 2006, 81–98. o.

meg.⁵ Azt azonban az erkölcssteológia is megállapítja, hogy az ószövetségi eszmény *fejlődött* az idők folyamán. Az összehasonlító történeti kutatásokból pedig kiderül, hogy a választott nép *monoteista vallása*, és az ebből származó, kinyilatkoztatáson alapuló *erkölcsi eszménye* mennyire fejlettebb volt a környező pogány népek erkölcséhez képest.⁶ Az ószövetségi vallás, és ezen belül az ószövetségi erkölcs „*más*”-ságát a profán történettudósok is elismerik, legfeljebb nem tartják annyira fontosnak, mint mi, akik hiszünk a kinyilatkoztatásban.

A kinyilatkoztatás *teljessége* az újszövetség korszakában, *Jézusban* érkezett el. Ez vonatkozik az erkölcsi tanításra is. *A hegyi beszéd* szembesíti leginkább az ószövetségi szemléletmódot azzal az eszménnyel, amelyet *Jézus kíván az őt követőktől*.⁷ Egyébként – burkoltan – *a Hegyi beszéd* tartalmazza a pogány és az ószövetségi magatartás különbségét is, természetesen az utóbbi javára. Lényege azonban, hogy az újszövetség „*magasabbra teszi a mércét*” minden téren, elsősorban a szeretet főparancsának értelmezésében, hiszen a szeretet egyetemességét hangsúlyozza.

A kinyilatkoztatás lezárulása után már a teológia fejlődéséről beszélünk. Az ókori erkölcsi eszmélkedés lényege, hogy a keresztény erkölcs nem a parancsok rendszere volt, hanem *út*, amelyen járva kell élnünk az életet. Ilyen volt például a „*Tizenkét apostol tanítása*” (Didakhé), amely *az élet és a halál útjáról* beszél, vagy a *Barnabás levél*, amely *a világosság és a sötétség útjáról* szól. A keresztény erkölcs, illetve erkölcsstanítás tehát életre szóló program volt, amely szüntelen istenszolgálatot sürgetett, nem pedig néhány parancs és tilalom megtartását. Az egyházatyák és egyházi írók *nem egységes erkölcssteológiát* adtak, hanem *egy-egy erkölcsi kérdéssel* foglalkoztak. A legnagyobb probléma a pogányokkal való együttélés volt. Így nagyon sok írás született arról, hogy hogyan lehet keresztény életet élni az adott történelmi helyzetben anélkül, hogy a keresztény ember lehetetlen helyzetbe kerüljön.

⁵ Erre jó példa a *herem*, az ószövetségi átok története. Erről ír NEMESHEGYI P., *Milyen az Isten?* című tanulmányában (In: *Távlatok* 2008/3, 11–21. o.). Ezt a témát érinti HEVENESI J., *Hogyan parancsolhatta Isten?* című írása is (i.m. 22–23. o.).

⁶ JELENITS I., *Katolikus erkölcsstan*, KIF, Budapest 1996, 10. o.

⁷ Lásd részletesebben: KOCIS I., *A hegyi beszéd*, JEL Könyvkiadó, Budapest 32005.

Az ókori egyházatyák erkölcsi eszmélkedését követte a *kora középkor*, amikor az erkölcsstanítás – kényszerűségből – a törvényteljesítés minimalizmusára esett vissza, hiszen a népvándorlás frissen megtért népeihez így kellett szólni. A durva erkölcsből jövő népeket alapvető szinten kellett bevezetni a keresztény gondolkodásmódba, ez pedig csak a parancsok és a tilalmak konkrét megfogalmazásával volt lehetséges.⁸

Ezt követte a *nagyközépkor csodálatosan gazdag teológiája*, amikor az erkölcssteológia még együtt volt a dogmatikával, egységes teológiát alkotva. A legnagyobb teológusok rendszert alkotva dolgozták ki Arisztotelész fogalmi készletét felhasználva az erkölcssteológia igen sok kérdését. A legjelentősebb középkori teológus *Aquinói Szent Tamás* (1224–1274) volt. A késői középkor és a kora újkor erkölcssteológiája között nincs szakadéknyi különbség. Ebben a korban Szent Tamás rendszerét alkalmazták az élet új problémáira. A legnagyobb ilyen erkölcssteológus *Francisco de Vitoria* (1492–1546) volt. A fejlődés új szakaszát már az ebben a tanulmányban tárgyalt kor, a reformáció, illetve az azt követő katolikus megújulás (ellenreformáció) teológiája hozta.

A zsinat előzményei

A reformáció a legnagyobb kihívást a *szentírástudomány* és a *dogmatika* területén jelentette, de ez a kihívás nem elhanyagolható az *erkölcssteológiai vonatkozásokban* sem. Röviden az első nagy reformátor, Luther erkölcsi tanítását vizsgáljuk. A későbbi hitviták során a katolikus felfogás a protestantizmus tanítását a három „*sola*”-ra egyszerűsítette le. Eszerint a protestáns erkölcsi tanítás a *sola fides* (csak a hit üdvözít, nem a cselekedetek), a *sola Scriptura* (csak a Szentírás a hit forrása, a Szenthagyomány, a Traditio nem) és a „*sola gratia*” (csak a kegyelem üdvözít, a bűnös teremtmény semmiféle erőfeszítése sem segít az üdvösségre jutásban) hármas alapjára épül. Ennek ellenére Luther részletesen foglalkozik a Tízparancsolattal, illetve annak minden egyes törvényével. „*Elsőbbséget ad azonban mindig az első pa-*

⁸ TARJÁNYI Z., *Az erkölcssteológia története és alapfogalmai*, Morálteológia I, SZIT, Budapest 2005, 25. o.

rancsnak: az Úr az embertől a teljes bizalmat, a tökéletes odaadást kívánja. Látni, hogy Luther igen sokat foglalkozott a cselekedetekkel, s noha mindig azt állítja, hogy az üdvösség elérésében nincsen szerepük, a hitben gyökerező emberi élet azonban elképzelhetetlen a hitből kinövő, a hitet megvalló tettek nélkül.”⁹ Később a protestáns teológia is árnyaltabban kezdte tanulmányozni a hit és az erkölcs összefüggéseit, ezért a katolikus, és a protestáns, főként az evangélikus teológia felfogása igen sok pontban képes már a konszenzusra.¹⁰ A közeledés természetesen a sokkal későbbi megújulás terméke, tárgyalt korunkban a *konfrontáció* volt az alapvető a katolikus-protestáns teológiai nézetekben. A „*hitviták kora*” még a különbségeket hangsúlyozta, a mai ökumenikus szemlélet azt keresi, ami összeköt bennünket.

A zsinat lefolyása és határozatai

Láttuk, hogy a Trienti Zsinat a reformációra való reflexió volt. A *protestánsok* – érthető módon – olyan zsinatot akartak, amely az ő tanaikat fogadja el, azaz eltörli a pápaságot, az egyházi hierarchiát, és sok más dogmát, illetve hagyományt. Tiltakoztak tehát, amikor a *pápa hívta össze*, alig jelentek meg rajta, s kellő felhatalmazás hiányában nem is lehetett velük érdemben tárgyalni.

A zsinat előtörténetéhez tartozik, hogy a pápa, az olasz és a spanyol püspökök *Rómában*, V. Károly császár és a német püspökök valamely *német városban* akarták megtartani. Hosszú huzavona után (pl. a német-francia háború, a „*sacco di Roma*”) végül a két nyelvterület határán fekvő, észak-itáliai *Trient* (Trento) városkában egyeztek meg. A műemlékekben gazdag, gyönyörű városka mai nevére szokták ezt a jelentős eseményt *Trentói Zsinatnak*, latinul pedig *Concilium Tridentinumnak*, leegyszerűsítve pedig egyszerűen *Tridentinumnak* nevezni. A zsinatot – politikai okokból – *kétszer is meg kellett szakítani*.

A kialakult helyzetben a zsinat nem is tűzhette ki célul az Egyház egységének helyreállítását. *Célja* tehát a reformáció által megtámadott *hitigazsá-*

⁹ TARJÁNYI Z., i.m. 33–34. o.

¹⁰ TARJÁNYI Z., i.m. 34. o.

gok pontos megfogalmazása volt, valamint az *egyházfegyelemmel* kapcsolatos hibák kijavítása. A zsinat hangvétele tehát nem volt önkritikus, a munkája és az eredménye viszont igen. A dogmák pontos megfogalmazása, valamint az egyházfegyelemmel kapcsolatos bajok kijavítása az Egyháznak teljes mértékben hasznára vált, a zsinat meghozta az áhított megújulást. Közvetve tehát az erkölcs, illetve az erkölcssteológia fejlődésére is hatással volt.

A zsinat *három szakaszban* működött. Az első szakasz 1545–47 között III. Pál pápa idején, a második 1551–52-ben, III. Gyula pápasága alatt a befejező szakasz pedig 1562–63-ban, IV. Piusz idején volt. Megemlíthetjük a bolognai periódust is, amikor azonban semmiféle határozat nem született (1547–48). A zsinat *munkamódszere* igen alapos volt. A *szakértők gyűlésén* (*congregatio praeparatoria*) több csoportban történt – a pápa által jóváhagyott – előterjesztések kidolgozása. Ezen nemcsak zsinati atyák, hanem teológusok is részt vettek. A *teljes ülésen* (*congregatio generalis*) a zsinati atyák vitatták meg a javaslatokat.¹¹ Ha nem tudtak megegyezni, akkor visszaküldték átdolgozásra a szakértők gyűlésére. Az *ünnepélyes üléseken* már nem volt szabad hozzászólni. Itt a zsinati atyák szavaztak a javaslatokról. A *dogmatikai döntéseknél* törekedtek arra, hogy a szavazás majdnem egyhangú legyen. Ha erre nem volt esély, újra meg újra visszaküldték megtárgyalásra és átdolgozásra a javaslatokat. Az *egyházfegyelmi döntéseknél* beérték többségi szavazással. Az zsinaton 25 ünnepélyes ülés volt. Sok előzetes vita után úgy döntöttek, hogy az egyes üléseken szavazzanak *dogmákról* és egyúttal hozzanak *reformhatározatokat* is. Nem minden session történt szavazás. Az első három ünnepélyes ülés például a zsinat lebonyolítása szempontjából fontos alakiságokkal telt el.

A zsinat dogmatikai határozatai

A reformáció tanításával szemben, amely a *Sola Scriptura*¹² elvet vallotta, megfogalmazták, hogy a *kinyilatkoztatás forrásai* a *Szentírás* és a *szent hagyomány*. A katolikus hagyománynak megfelelően újra meghatározták és

¹¹ Ezt a munkamódszert alkalmazta később az I. Vatikáni Zsinat (1869–1870) és a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) is.

tételesen felsorolták a *Szentírás kánonját* is. A zsinat megerősíti a *deutero-kanonikus* könyvek sugalmazottságát, azaz a kánonba való beletartozását is.¹² A „*Vulgata*” kiadását az egyházfegyelmi határozatok között említjük. De itt kell megemlíteni, hogy a zsinat határozott a Szentírás magyarázatának módjáról. Megfogalmazta, hogy „*senki a saját okosságára támaszkodva, a hit és erkölcs kérdésében, amelyek a keresztény tanítás épülésére szolgálnak, a Szentírást – a saját értelmezése szerint kiforgatva – azon értelmezés ellenében, amelyet tartott és tart az Egyház (akinek a tiszte megítélni a szent iratok igazi értelmét és értelmezését), vagy az Atyák egyhangú értelmezése ellenében értelmezni ne merje, még ha az ilyen értelmezések sohasem kerülnének is a nyilvánosság elé.*”¹³ – A Tridentinum ezen határozatát a gyakorlatban folytatta az Egyház, hiszen a Szentírás értelmezéséről a későbbi időkben, sőt napjainkban is adott ki direktívákat. A Szentírás korszerű tanulmányozása segít, hogy megértsük a sugalmazott író, és a mögötte álló, sugalmazó Istent.

A zsinat foglalkozott az *áteredő bűnnel*. Megfogalmazza, hogy *Ádám bűne minden emberre átöröklődött*. Az áteredő bűn azonban nem ölte meg az *akarat szabadságát*. Krisztus érdemei nemcsak befödik, hanem *el is törlik* bűneinket. A *hit önmagában* nem elegendő a kegyelem megszerzéséhez. A *rosszra hajló természet* (concupiscentia) nem bűn. Itt fogalmazta meg a zsinat azt is, hogy magánkinyilatkoztatás nélkül senki sem lehet biztos az üdvössége felől.¹⁴ A zsinat utal arra is, hogy az áteredő bűnről szóló tanítását nem vonatkoztatja az „*Isten Anyjára, a Boldogságos és Szeplőtelen Szűz Máriára.*”¹⁵

A reformációra való reflexióként fontos témája volt a zsinatnak a *sentségtan* is. Az erről szóló határozat előszavában a következőket szögezték le. „*A megigazulásról szóló üdvös tanítás betetőzéseként, melyet a legutóbbi ülésen az Atyák egyhangú beleegyezésével kihirdettünk, megfelelőnek látszik, hogy az Egyház legszentebb szentségeivel foglalkozzunk, melyek által kezdő-*

¹² Erről a 4. sessió határozatok. DS 1501, DENZINGER – HÜNERMANN, 372. o.

¹³ DS 1507. DENZINGER – HÜNERMANN, 373. o.

¹⁴ Erről az 5. és 6. sessió határozatok. DS 1510 – 1583; DENZINGER – HÜNERMANN, 374–389. o.

¹⁵ DS 1516; DENZINGER – HÜNERMANN, 376. o.

dik, vagy ha már elkezdődött, növekszik, vagy ha elveszett, helyreáll minden valódi megigazultság. Ezért tehát a szentséges, egyetemes és általános Tridenti Zsinat úgy vélte ..., hogy a tévedések kiküszöbölésére és az eretnekségek kiirtására, melyek éppen a legszentebb szentségekkel kapcsolatban a mi korunkban vagy az Atyáktól már régebben elítélt formában támadtak fel újra, vagy újonnan keletkeztek, és nagymértékben ártanak a katolikus Egyház tisztaságának és a lelkek üdvének: a Szentírás tanításához, az apostoli hagyományokhoz, valamint a régi zsinatok és az Atyák közmegegyezéséhez ragaszkodva, az itt következő kánonokat kell megfogalmaznia és eldöntenie, és a többi, ami a megkezdett munka teljessé tételére még hiányzik, (a Szentlélek segítségével) később kell kiadnia.¹⁶

Újra megfogalmazták a hagyományos tanítást arról, hogy hét szentség van. A szentségeket Krisztus alapította. A keresztség szükséges az üdvösséghez. Érvényességéhez tartozik a természetes víz használata. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kiszolgáltató keresztség, ha az Egyház szándéka szerint végzik, akkor is érvényes, ha eretnek szolgáltatja ki.¹⁷ A bérmálás szentségéről kimondja, hogy Krisztus által alapított, sajátos értelemben vett szentség, nem pusztán ceremónia. Rendes kiszolgáltatója a püspök.¹⁸

A zsinat természetesen tárgyalt az Eucharisziáról is. Az erről szóló határozat bevezetésében kijelenti, hogy „miközben az Oltáriszentségnek erről a tiszteletreméltó és isteni szentségéről azt a józan és valódi tanítást hagyományozza, amelyet a Római Katolikus Egyház magának a mi Urunk Jézus Krisztusnak és az ő apostolainak, valamint a Szentléleknek, aki neki az igazságot nap mint nap sugallja, a tanítása szerint /vö. Jn 14,26/ mindig megtartott és az idők végezetéig meg fog őrizni, minden Krisztusban hívőnek megtiltja, hogy ezentúl a legméltóságosabb Oltáriszentségről másképpen hinni, tanítani vagy prédikálni merészeljen, mint azt a jelen rendelkezés kifejti és meghatározza.”¹⁹ Az Oltáriszentségben valóságosan jelen van Krisztus tes-

¹⁶ DS 1600; DENZINGER – HÜNERMANN, 389. o.

¹⁷ A Tridentinum a reformált egyházakra még az eretnek szót használja. A II. Vatikánum már különvált testvérekről beszél. Az eretnek szó ugyanis személyes bűnt jelent, nem pedig egy vallási közösséghez való jóhiszemű odatartozást.

¹⁸ Erről a 7. *sessiõn* volt szavazás. DS 1601–1630, DENZINGER – HÜNERMANN, 389–391. o.

¹⁹ DS 1635; DENZINGER – HÜNERMANN, 393. o.

te és vére. Az egész Krisztus van jelen az egyes színek alatt. A zsinat újra megerősíti a már a IV. Lateráni Zsinaton (1215) kimondott dogmát, hogy a helyes megfogalmazás az *átlényegülés* (transsubstantiatio). Ezt a szentséget megilleti az *imádó tisztelet*. Szentáldozáshoz járulni csak a *megszentelő kegyelem állapotában* szabad.²⁰

A bűnbocsánat szentségével is részletesen foglalkozott a zsinat. Az akkori kornak megfelelően még a *bűnbánat szentsége* (sacramentum paenitentiae) kifejezést használja.²¹ Ez az alapvetően dogmatikai kérdés nagy jelentőséggel bír az erkölcssteológiában is.

A *bűnbocsánat szentsége eltörli a halálos bűnöket*. Isteni parancsra meg kell vallani minden halálos bűnt *szám, fajta és fajtaváltoztató körülmény* szerint. A zsinat tanítása szerint tehát „...a bűnbánóknak minden halálos bűnt, amely szorgos önvizsgálat után tudatosul, a gyónásban elő kell számlálniuk, még ha teljesen titkosak volnának is, és csak a tízparancs utolsó két parancsa ellen követték el /Kiv 20,17; MTörv 5,21; Mt 5,28/; – ezek nemritkán súlyosabban mardossák a lelket és veszélyesebbek azoknál, amiket nyíltan követtünk el. Mert a bocsánatos bűnök, melyekkel még nem vagyunk kizárva Isten kegyelméből, s melyekbe gyakrabban esünk bele, jóllehet helyesen és hasznosan, minden előítélet nélkül előadhatók a gyónásban, amit a jámborabb emberek gyakorlata igazol, mégis bűn nélkül el lehet hallgatni és sok más lelki gyógyszerrel is el lehet törölni. Valóban, minthogy minden halálos bűn, még a gondolatilag elkövetettek is, az embereket a 'harag fiaivá' /Ef 2,3/ és Isten ellenségeivé teszi, ezért szükséges, hogy mindennek a bocsánatát is nyílt és szemérmes gyónásban az Istentől nyerjük el. ..A tárgyaltakon kívül az is következik, hogy a gyónásban azokat a körülményeket is ki kell fejteni, amelyek a bűn fajtáját megmásvítják, mert nélkülük magukat a bűnöket sem mondják el teljesen a bűnbánók, s a bírák számára sem lesznek teljesen világossá, és

²⁰ Erről a 13. session szavazott a zsinat.

²¹ A bűnbocsánat szentségének látható eleme a gyónás (a bűnök megvallása, megbánása, az elégtétel vállalása). „Mindaz fontos, de nem a legfontosabb. Ezért próbálunk újabban leszokni arról, hogy a szentséget gyónásnak, bűnbánat szentségének nevezzük. Hiszen a gyónás is, a bánat is emberi tett, a szentség lényege pedig az, amit Isten művel benne: a megbocsátás és a kegyelemben való újjászületés.” (JELENITS I., *Katolikus dogmatika*, KIF, Budapest 1996, 40. o.)

így a bűnök súlyosságát sem képesek helyesen felmérni, olyan büntetést sem tudnak kiróni a bűnbánóra, amely éppen célszerű. Ez okból ésszerűtlen dolog azt tanítani, hogy a körülményekről való tan ráérős emberek ötlete, és csak egy körülményt kell megvallani, hogy ti. vétkezett testvére ellen.²²

A pap valóságos *feloldozó hatalommal* bír. Ennek a tanításnak – mint majd látni fogjuk – nagy szerepe lesz a keresztény lelkiéletben és az erkölcs-teológia fejlődésében is.²³

Az előző témához kapcsolódva tárgyalt a zsinat a betegek *kenetéről* is. Tanítása, hogy ezt a szentséget is *Krisztus alapította*. Hatása a bűnök bocsánata és esetleg a testi könnyebbség. Kiszolgáltatója a *felszentelt pap*, felvevője pedig az, aki *testi betegségben* szenved.²⁴

A zsinat tárgyalt a *két szín alatti áldozásról* is. Mivel a laikusok és a nem miséző klerikusok erre nincsenek kötelezve, az áldozó pedig bármely szín alatt a teljes Krisztust veszi magához, az egyház a hatalmával élve elrendeli, hogy a híveket *egy szín alatt* áldoztassák meg. A zsinat kimondta azt is, hogy a *szentmise valódi áldozat*, az újszövetség egyetlen áldozata, a *keresztáldozat megjelenítése*. Ide kapcsolódik az is, hogy az *egyházi rend szentség*, papi hatalmuk csak a *fölszentelteknek* van. Az *új áldozati rendhez új szolgálati papság* járul. A püspökök, áldozópapok és szerpapok *hierarchiája* isteni rendelés alapján áll fönn. A papságban *eltörölhetetlen jegyet* kap az azt felvevő ember.²⁵

Dogmatikus döntés született a *házasság szentségéről* is. A többnejűséget az Újszövetségben isteni parancs tiltja. A házassági kötelék *felbonthatatlan*. Ugyanakkor a zsinat azt is dogmaként mondta ki, hogy az Isten iránti szeretetből vállalt *szüzesség* tökéletesebb állapot, mint a házasság.²⁶ Természetesen a házasságról való lemondás nem lehet kevélység forrása, hiszen akkor éppen nem érné el a célját, sőt viszályára fordulna. A II. Vatikánum és az azt

²² DS 1680–1681; DENZINGER – HÜNERMANN, 402. o.

²³ DS 1684–1685; DENZINGER – HÜNERMANN, 403–404. o.

²⁴ Ezt a témát a 14. *sessión* szavazta meg a zsinat. DS 1694–1700; DENZINGER – HÜNERMANN, 406–408. o.

²⁵ Ezeket a dogmákat a 21., 22. és 23. *sessión* mondta ki a zsinat. DS 1725–1778; DENZINGER – HÜNERMANN, 411–421. o.

²⁶ Ez volt a 24. *sessio* témája. DS 1797–1816; DENZINGER – HÜNERMANN, 421–424. o.

követő teológiai és lelki irodalom is hangsúlyozza, hogy az *evangéliumi tanácsok szellemében való élet* minden ember hivatása.

A záró session a zsinat kimondta, hogy a *tisztítóhely* létezik, az ott szenvedőket pedig a vándorállapotban élő hívők *segíthetik*. Kimondta továbbá, hogy a *szentek tisztelete*, valamint a *búcsú* üdvös dolgok. A *kalendáriumot azonban megrikították*, és óvtak az *ereklyetisztelet* túlbuzjándzásától. *Új csodát elfogadni, vagy új ereklyét befogadni csak a püspök engedélyével szabad.*

A zsinat egyházfegyelmi határozatai

A zsinat hozott fontos *reformhatározatokat* is, amelyekkel csakugyan megjavította az addig joggal bíralt *egyházfegyelmet*. Elrendelte, hogy a nyomdászok a *Szentírást*, főként a hivatalos használatra elrendelt, a Szent Jeromos által latinra fordított Bibliát, a „*Vulgata*”-t a lehető leghibátlanabbul nyomtassák ki.²⁷ Elrendelte továbbá, hogy *szent dolgokról szóló könyvet nem szabad kinyomtatni a szerző neve nélkül, és anélkül, hogy a főpásztor meg nem vizsgálta és jóvá nem hagyta.*

A zsinat elrendelte azt is, hogy főpapi állások egy kézben nem halmozta-tók Ez a *cumulatio beneficiorum*” tilalma. A püspök köteles az év túlnyomó részét *székhelyén tölteni* („*residentia*”), és egyházmegyéjét időről időre *végiglátogatni* („*visitatio*”). A püspökök kötelesek *papnevelő intézetet* („*seminarium*”) alapítani, és azt képzett tanárokkal ellátni.

A *szerzetességgel* kapcsolatban elrendelte, hogy az *érvényes fogadalomhoz* betöltött 16 év és egy teljes éven át tartó *újoncév* (noviciátus) szükséges. Elrendelte továbbá, hogy női szerzetesházba világi, férfi szerzetesházba nő nem léphet be. Ez a „*clausura*”.

A *titkos házasságok*²⁸ megakadályozása végett elrendelte, hogy *érvényes házasságot* csak a plébános és két tanú jelenlétében lehet kötni („*Forma Tridentina*”). Ide kapcsolódóan elrendelte a kötelező *anyakönyvezést* is.²⁹

²⁷ DS 1506; DENZINGER – HÜNERMANN, 373. o.

²⁸ Ez, mint probléma az Újvilág felfedezése után jelentkezett, hiszen a felelőtlen quonquistadorok a megtérített bennszülött nőknek házasságot ajánlottak, majd cserbenhagyták őket. A házasság megtörténének igazolása tehát égetően szükséges volt.

Az egyházfegyelmi határozatok közé tartozik, hogy *eltörölte az alamiznás búcsú intézményét*, hogy a „*gonosz nyereszkedést*” megszüntesse. A zsinat tiltja és kiközösítéssel bünteti a „*párbajok átkos szokását, amelyet az örök gondolt ki*”.

A zsinat szerepe az Egyház életében

A zsinat a pápára hagyta a latin Szentírás hiteles kiadását (*Vulgata*), a tiltott könyvek jegyzékének összeállítását („*index librorum prohibitorum*”), a *liturgikus könyvek reformját* („*Breviarium Romanum*”, „*Missale Romanum*”) és a nagy *hitoktatói kézikönyv* elkészítését („*Catechismus*”). Ezek kiadása Szent V. Piusz (1566–1572) alatt meg is történt.

A zsinat nagy hatással volt az Egyház életére. Ennek nyomán kezdődött meg a *katolikus megújulás kora*, amit – mint már láttuk – ellenreformációnak is neveznek. A zsinat határozatainak tényleges gyakorlatba kerülése majdnem egy évszázadba került, de mégis alapvetően meghatározta az Egyház életét. A II. Vatikáni Zsinatot (1962–1965) lelkipásztori zsinatnak szoktuk mondani, hiszen dogmát nem mondott ki, bár a legfontosabb okmányok ott is a *hittani rendelkezések* (dogmatikai konstitúciók). A Trienti Zsinat nagyon sok dogmát mondott ki, vagy fogalmazott meg újra. Ennek ellenére legalább annyira lelkipásztori zsinat volt, mint a II. Vatikánum, hiszen ezek a hittani tanítások a teológiai tisztánlátást és a fegyelem megújulását voltak hivatva elősegíteni. A dogmatikai és egyházfegyelmi tisztánlátás pedig lehetetlen magának az *erkölcssteológiának a megújulása nélkül*.

A zsinat közvetlen és távolabbi hatása az erkölcssteológiára

Láttuk, hogy a zsinat dogmaként mondta ki, hogy az áteredő bűn nem szüntette meg a szabad akaratot. Ez alapvetően meghatározta a cselekedetek fontosságát – természetesen nem tagadva, sőt hangsúlyozva, hogy a jót Is-

²⁹ Erről szól a „*Tametsi*” kezdetű határozat, DS 1813–1816; DENZINGER – HÜNERMANN, 423–424. o.

ten kegyelmével együttműködve tesszük. Ez az alap meghatározta a cselekedetekről szóló teológiai tanítást.

Az újkor lelkiségét *devotio modernanak* nevezzük. Ez – éppen a Tridentinumnak a hatására – nagy szerepet juttatott a *lelkiismeretvizsgálatnak*, illetve a *személyes lelkivezetésnek*. Az erkölcssteológusok – elsősorban a katolikus megújulás élcsapatát képviselő *jezsuiták* – a lelkiismeretben felmerülő *kétes esetek* megoldásával foglalkoztak. A hangsúly így az eszményekről átkerült a *törvénytajlesztésre*, illetve a *törvény alóli kibúvók* keresésére. Megjegyezzük, hogy az uralkodói abszolútizmus korában ez részben indokolt is volt, hiszen a törvények egy része az uralkodó érdekeit képviselte. Sokszor az állam az „*uralkodó háztartása*” volt. Az is jellemző még erre a korra, hogy a hívők az állami törvényeket is lelkiismeretben kötelezőnek tartották, így a gyóntatói lelkivezetésnek erre fokozottan tekintettel kellett lennie.

A Trienti Zsinat határozata nyomán fontos lett a gyónásban a bűnök pontos meghatározása. Ez hatással volt az erkölcssteológiára. Ide kapcsolódik az a tény, hogy a zsinat fő céljaihoz tartozott a papképzés megújítása, papnevelő intézetek (szemináriumok) létrehozása. A papképzésben, illetve a felsőbb teológiai oktatásban nagy befolyásra tettek szert a jezsuiták. Az ő rendi tantervük pedig előírja, hogy külön tanára legyen a *Summa-magyarázatnak* (summista) és az *esetek megoldásának* (casuista). Ez utóbbi ismeretére szüksége volt a gyóntatónak. A Tridentinum hatására ugyanis az *egyéni lelkiélet* is gyarapodott: ekkor terjedt el a gyakori gyónás és szentáldozás, illetve az ezt megelőző lelkiismeretvizsgálat. Ebből következik, hogy a *gyóntatói lelkivezetéshez* a teológiának, elsősorban az erkölcssteológiának igen szakszerű ismeretére volt szükség. Az eddigieknél következetesebben hangsúlyozta a gyóntató és a gyónó kapcsolatát, valamint azt, hogy a szentségi gyónás, amennyiben lehetséges, legyen egyúttal lelki vezetés is. Később látni fogjuk, hogy a pápai megnyilatkozások napjainkban is ugyanezt hangsúlyozzák. Természetesen a gyónásban felmerülő egyes kázusok *változtak az idők folyamán* – hiszen változott maga az élet is. A Tridentinum hatása azonban megvan a mai lelkivezetői gyakorlatban is.

Az esetmegoldásokkal foglalkozó teológusokat tehát *kazuistáknak* nevezzük. Ez a „*casus*” (kázus) szóból ered, amely olyan problémás lelkiismereti esetet jelent, amely megoldásra vár. A XVIII. század moralistáinak annyira

ez állt az érdeklődési központjában, hogy az esetmegoldó rendszerekről nevezték el magukat (*tutorizmus, probabilitizmus, aequiprobabilizmus, „rigorizmus”, „laxizmus”*). Ezeket a rendszereket *erkölcstani szisztémáknak* (systemata moralia) is nevezték. A *rigorista* (azaz túlzóan szigorú) és a *laxista* (azaz a majdnem mindent megengedő, „laza”) *„rendszereket”* az Egyházi Tanítóhivatal elítélte.³⁰

A Tridentinumot követő korszakot az erkölcsteológiában a *kézikönyvek korának* is nevezzük.³¹ Ezek a *kézikönyvek* általában kazuisztikus szelleműek. Hozzá kell tenni, hogy a kazuisztikus erkölcstan nem meríti ki sem az erkölcsi gondolkodás teljességét, sem a keresztény élet egészét az újkori Katolikus Egyházban. Kezdetben a kazuisztika nem törekedett az erkölcsteológia egészének lefedésére, s feltételezte, hogy léteznek e témakörre vonatkozó spirituálisabb vizsgálódások is. A nagy lelki írók (pl. Keresztes Szent János és Szalézi Szent Ferenc) az erkölcs területén olyan gazdagságról tanúskodnak, amely messze meghaladja a *kézikönyvek* szintjét. *„Sőt a nagy moralisták között szintén akadnak olyanok – például Liguori Szent Alfonz, aki később a moralisták védőszentje lett –, akik egyúttal értékes spirituális szerzők is.”*³² A *kézikönyvekben* megtalálható a protestánsellenesség. Így például inkább a törvényben, mint a hitben keresték az erkölcsi cselekedetek kritériumait. A *kézikönyvekben* a hitről szóló értekezés főként a vele kapcsolatos kötelességek és bűnök vizsgálatát tartalmazza. Ettől kezdve a hit elsősorban a dogmatika művelőinek témája, amelyhez a megigazulás és a kegyelem kérdései is tartoznak. A *„Sola Scriptura”* hatására pedig a Szentírás helyett a Hagymány tanítására helyezték a hangsúlyt, nyomatékozva, hogy a

³⁰ *„Rigoristának”* és *„laxistának”* senki nem nevezte magát, hiszen ezek (az ellenfelek által alkotott) gúnynevek voltak. Ők *tutoristáknak*, illetve *probabilistáknak* nevezték magukat, de az Egyházi Tanítóhivatal gondos vizsgálat után a helytelen tételeket elítélte. A Szentszék gondosságára jellemző, hogy 1679-ben a leuveni hittudományi fakultás kérésére elítélendő *laxista* tételek eredeti felsorolásából XI. Ince pápa kihagyta a közéjük csempészett *probabilista* tételeket. DS 2107–2167; DENZINGER – HÜNERMANN, 459–464. o.

³¹ PINKAERS, S.: *A keresztény erkölcsteológia forrásai. Módszere, tartalma, története*, Paulus Hungarus – Kairosz, Martonvásár 2001, 296. o.

³² PINKAERS, S., i.m. 296. o.

Szentírást az Egyház tanítása szerint kell értelmezni.³³

Kitekintés – A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) és az utána következő kor

A II. Vatikáni Zsinat – előzetes tervei ellenére – alig foglalkozott az erkölcs-teológiával.³⁴ A papképzésről szóló okmányban azonban találhatunk egy nagyon fontos szempontot az erkölcsstan oktatásával kapcsolatban. „Különös gondot kell fordítani az erkölcsstan tökéletesítésére: ennek tudományos kifejtése táplálkozzék jobban a Szentírást tanításából, világosítsa meg a hívők magasztos hivatását Krisztusban, és mutassa be azt a kötelezettségüket, hogy szeretetből sokat tegyenek a világ életéért.”³⁵ Ha magával az erkölcssteológiával nem is, de több erkölcssteológiában jelentős kérdéssel foglalkozott a zsinat: ilyenek például a házassággal és az Egyház szociális tanításával foglalkozó kérdések.

A zsinat hatására az erkölcssteológia valóban a megfogalmazott úton indult el, jó- néhány korszerű erkölcsstani mű napvilágot látott. A jelenkor talán legnagyobb erkölcssteológusának, Bernard Häringnek nagyszabású műve (*Das Gesetz Christi*) pedig már a zsinat előtt megjelent. A szerző – teológusként – részt vett a zsinat munkájában is.

Az erkölcssteológia természetesen fejlődött a zsinat után is. Több jelentős esemény történt, több dokumentum megjelent. VI. Pál pápa nem engedte meg, hogy a zsinat foglalkozzék a *születésszabályozás* problémájával, hanem ő maga hívott össze egy enciklikát előkészítő szakértői bizottságot. Ennek alapos munkája után jelentette meg a *Humanae vitae* enciklikát, amelyben

³³ PINKAERS, S., i.m. 297. o.

³⁴ Erről lásd részletesebben: TARJÁNYI Z., *A Veritatis Splendor tanítása a lelkiismeretről*. In: *Teológia* 2003, 1–2. szám 37–40. o. Itt arról van szó, hogy az erkölcsstan megújításáról előkészített tervezetet több zsinati atya nem látta eléggé biblikusan megalapozottnak. Később pedig a zsinaton fontosabb volt az *Egyház és a világ kapcsolatát* tárgyaló lelkipásztori konstitúció, így az erkölcsi rendről szóló okmánytervezetet félre tették. Megjelenhetett viszont a zsinat egyik legfontosabb konstitúciója, a *Gaudium et Spes*.

³⁵ *Optatam totius*, 16.

megerősíti a hagyományos tanítást. Az enciklikát sok püspöki kar kommentálta, hiszen benne a mai világ egy komoly problémájáról van szó.³⁶ A keresztény családdal kapcsolatos problémákról szól már a zsinat is, és ebben a témakörben adott ki egy nagy hatású enciklikát II. János Pál pápa is, melynek kezdőszavai: *Familiaris consortio*. Ez 1981-ben jelent meg. – Ismét előtérbe került a papképzés megújításának témája, amelyről szólt a zsinat, és azóta is jelentek meg szentszéki dokumentumok. – 1983-ban jelent meg az *új kánonjogi kódex*, a *Codex Iuris Canonici*, amely az egyházjog anyagát a hagyományok és a zsinat szellemében közvetíti. Szerkezete lényegesen eltér elődjétől, amely 1917-ben jelent meg. Magyar fordítását és bilingvis, magyaros kiadását Erdő Péter készítette el. Ez azóta több kiadásban is napvilágot látott. A fordító, Erdő Péter a magyar kiadás előszavában utal arra, hogy amikor II. János Pál pápa 1983. január 25-én hivatalosan kihirdette az *új Egyházi törvénykönyvet*, ezt a lépést történelmi tettnek nevezte. A Codex ezzel a mondattal fejeződik be: „Az új törvényhozás szándéka, hogy a lelkek üdvösségének az Egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.”³⁷

Erkölcszociológiai szempontból is jelentős volt, hogy a *kiengesztelődés és a bűnbánat* volt az 1983. évi rendkívüli szentévnék a témája, s ezzel kapcsolatban jelent meg a *Reconciliatio et poenitentia* kezdetű apostoli buzdítás, több erkölcsstani kérdés teológiai megvilágítására is kitérve. Itt szól arról, hogy a bűnök súlyosságának vizsgálatánál ragaszkodnunk kell a hagyományos állásponthoz, miszerint egy bűn vagy halálos, vagy bocsánatos, a kettő között nincs un. „súlyos” bűn; az „élet és a halál között nincs átmeneti állapot”.³⁸ Az enciklika természetesen hangsúlyozza a *bűnbocsánat szentségének* fontosságát, és ezzel lényegében a Tridentinum erről szóló rendelkezését erősíti meg. A *bűnbocsánat szentségéről* azóta is jelentek meg pápai megnyilatkozások, hangsúlyozva, hogy a szentáldozás szentségéhez csak a megszentelő kegyelem állapotában szabad járulni. A megszentelő kegyelmet megadhatja a tökéletes bánat is, de ebben benne van a gyónás szándéka.

³⁶ Ide tartozik például az osztrák és a francia püspöki kar. De a hagyományos álláspontot képviselő Ratzinger bíboros (jelenleg már XVI. Benedek pápa) is nyilatkozott erről a témáról *A föld sója* című riportkötetben.

³⁷ CIC, 17752. kánon.

³⁸ *Reconciliatio et poenitentia*, 17.

A halálos bűnök eltörléséhez tehát szükséges a szentgyónás elvégzése.

Az erkölcs tanítás legfőbb kérdéseit tartalmazza a *Katolikus Egyház Katekizmus* is. A keresztény tanításnak ez az összefoglalása 1992 októberében, a II. Vatikáni Zsinat megnyitásának harmincadik évfordulóján jelent meg. Hivatalos katekizmus utoljára éppen tárgyalt témakörünknek, a Trienti Zsinatnak a határozatából látott napvilágot. Az anyag felosztását a „régí”, hagyományos rendben tárgyalja, „négy részre osztva anyagát: a hitvallás; a liturgia, előtérben a szentségekkel; a keresztény cselekvés a parancsok oldaláról kifejtve; végül a keresztény imádság. Ugyanakkor „új” megközelítéssel teszi közzé a mondanivalót, hogy így korunk kérdéseire választ adjon.”³⁹ A Katekizmus az erkölcs tanítás kérdéseket a *Tízparancsolat* köré rendezve tárgyalja, de sok olyan kérdéstről szól más helyen is, amely szoros kapcsolatban van az erkölcssteológiával. Ilyen például az imádság kérdése.

1993. augusztus 6-án jelent meg II. János Pál pápa *Veritatis Splendor* kezdetű enciklikája, amely kifejezetten az erkölcssteológiáról szól. Ez az első ilyen enciklika a történelemben. Hangsúlyozza a teológus moralisták felelősségét, hogy a „Tanítóhivatal tanításának magyarázatát elmélyítsék, parancsainak és azok kötelező voltának megalapozottságát megvilágítsák, s megmutassák az összefüggést az ember végső céljával.”⁴⁰ Természetesen felhív a püspökök felelősségére is. Az enciklika megerősít néhány olyan hagyományos erkölcssteológiai fogalmat, amit a teológusok egy része megkérdőjelezett. Hangsúlyozza például, hogy konkrét cselekedet is lehet halálos bűn, nemcsak az alapvető választás (optio fundamentalis) rossz irányba; hogy nem az emberi szabadság az abszolút normája a cselekedeteknek, hanem az isteni törvény; hogy vannak belsőleg rossz cselekedetek, amit a cél nem tehet jóvá. Az enciklika kiemeli a vértanúságot, mint erkölcsi érték melletti legfőbb bizonyosságot. Rámutat arra is, hogy az Egyház egységét „nemcsak azok a keresztények sebzik, akik megcsönkítják ... a hit igazságait, hanem azok is, akik meg-

³⁹ A konstitúció az anyag beosztásánál utal Szent V. Piusz Katekizmusára. A jelen mű tehát az erkölcs tanítás részét a *Tízparancsolat* gondolatmenetét követve mutatja be, de – mint a pápa utalt is rá –, nem riad vissza az új problémák bemutatásától sem.

⁴⁰ *Veritatis Splendor*, 110.

tagadják az erkölcsi kötelességek teljesítését, amelyekre az evangélium hívja őket”.⁴¹

1995. március 25-én jelent meg II. János Pál pápának az *Evangelium vitae* (Az élet evangéliuma) kezdetű enciklikája az emberi élet sérthetetlenségéről. Ebben bemutatja a mai kor sok hibáját és bűnét, de felhívást is ad a jóra. Tárgyalja az emberi életet fenyegető mai veszedelmeket, a „ne ölj” parancsa elleni bűnöket, közöttük az abortusz „szörnyű bűncselekményét” és az euthanázia „tragédiáját”. Ezek akkor is bűnök, ha a polgári törvénykezés megengedi őket, mert „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek” (ApCsel 5,29). Ezzel egyértelműen elutasítja az erkölcsi relativizmust, és küzd az ún. „statisztika erkölcs” ellen.⁴² Itt utal a polgári törvényhozás felelősségére is. Természetesen nem elég a bűnöket kerülni, hanem munkálkodni kell az emberi élet kultúrájáért.

Az emberi élet védelmében XVI. Benedek pápa is felemelte a szavát. Az előbbieket mellett ő a terrorizmus szörnyű bűnéről is beszél, kiemelten a 2006. januári békeszózatában.⁴³ A 2009. évi januári békeszózatában pedig a

⁴¹ *Veritatis Splendor*, 26.

⁴² „Statisztika erkölcsnek” nevezzük azt a véleményt, amely szerint az az erkölcsös, amit a többség elvileg helyesel, és esetleg annak értelmében cselekszik.

⁴³ „A béke igazságát a terrorizmus a mai napig drámaian veszélyezteti és tagadja, fenyegetéseivel és gyilkos cselekményeivel képes a világot félelemben és bizonytalanságban tartani. Elődeim, VI. Pál és II. János Pál, többször is felléptek, hogy felhívják a nyilvánosság figyelmét a terroristák iszonyatos felelősségére, és hogy elítéljék haláltervük értelmetlenségét. Az ilyen tervek tragikus és megrázó nihilizmusból táplálkoznak, amit II. János Pál e szavakkal írt le: 'Aki terrorista módszerekkel öl, az semmibe veszi az emberi társadalmat, reménytelenséget tanúsít az élettel és a jövővel szemben. Csak ebben az állapotban képes az ember gyűlölni és rombolni.' Nem csupán nihilizmus, hanem vallási fanatizmus is – amit sokszor fundamentalizmusnak hívnak – tud terrorista szándékokat és cselekedeteket inspirálni és táplálni. Mivel II. János Pál kezdettől fogva sejtette a veszélyt, melyet a fanatikus fundamentalizmus jelent, megbélyegezte azt és óvott attól, hogy bárki erőszakkal kényszerítse másokra saját meggyőződését az igazságról. Ezt írta: 'Az emberi méltóságot sértjük meg, ha általunk vélt igazságokat másokkal erőszakos módon akarunk elfogadtatni, és Istent is megsértjük, akinek az ember a képmása'”. (Öszentése, XVI. Benedek pápa üzenete a Béke Világnapjára. 2006. jan. 1. 9. artikulus.)

világban uralkodó szociális igazságtalanságról beszél. A szegények és a gazdagok közötti növekvő különbségek szintén veszélyeztetik a békét.

Összegzés

A Trienti Zsinatot a II. Vatikánum utáni időben szokás volt „konzervatív zsinatnak” emlegetni, és bizonyos tanításait – legalább közvetve – kétségbe vonni. Ma már látjuk, hogy a fogalmi pontosítások, amelyek a Tridentinum jellemzői, mennyire fontosak voltak az Egyház mai életének a megújításában is. A mai egyházi élet – amelyben nagy szerepet kap a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott *korszerűsödés* (ablaknyitás, „*aggiornamento*”) – nem jöhetett volna létre azok nélkül a fogalmi pontosítások nélkül, amelyek a Trienti Zsinat munkájához kapcsolódnak. Csak egy kis példa: nem lehetne megújítani a szemináriumi képzést, ha a Tridentinum nyomán nem jöttek volna létre a szemináriumok.

A II. Vatikáni Zsinat hangsúlyozza, hogy az Egyház feladata, hogy *hűséges legyen az evangéliumhoz*, ugyanakkor *vegye figyelembe az idők jeleit*. Természetesen a kettő szoros kapcsolatban áll egymással, hiszen hitelesen, meggyőzően akkor lehet hirdetni az evangéliumi életeszmenyt, ha ismerjük azt a világot, amelyhez szólunk. Ez már az apostolok is megtették, amikor az újszövetségi iratokat görögül készítették el, hiszen azt akarták, hogy az egész akkori művelt világ megértse. Szent Pál és Szent János pedig már használja azokat a görög bölcséleti fogalmakat, amik a kinyilatkoztatás mélyebb megértéséhez szükségesek. A hűség és a megújulási vágy tehát már a kezdetek kezdetén megvolt.

Befejezésül térjünk vissza témánkhoz, a Trienti Zsinathoz. Láttuk, hogy az Egyház akkori nehéz helyzetében mennyire szükség volt a Tridentinum fogalmi pontosításaira és egyházfegyelmi határozataira. Tény, hogy a II. Vatikáni Zsinat után – éppen az utóbbi zsinat céljának és rendelkezéseinek félreértése folytán – volt egy kis elbizonytalanodás az Egyházban. Ennek egyik megnyilatkozása volt, hogy sok pap és szerzetes elhagyta hivatását. A teológ-

giában pedig sok hagyományos fogalmat megkérdőjeleztek.⁴⁴ Sokáig az erkölcsteológia és a kánonjog is mintegy „számkivetett” volt. Ez elég sok keserűséget okozott VI. Pál pápának, aki nagy erőfeszítéseket tett a teológia és a kánonjog megújítására úgy, hogy a hagyományos értékek sértetlenek maradjanak. Utóda, II. János Pál pápa azonban csakugyan végrehajtotta azokat az elhatározásokat, amelyek már elődjének terveiben megszülettek. Ezek között talán a legfontosabb volt a *jog kodifikációja*, hiszen ez sok bizonytalanságnak véget vetett, tehát valóban történelmi tett volt. Ennek nyomán a – megújuló – erkölcsteológia is visszakapta rangját a „*szent tudományok*” között.⁴⁵

⁴⁴ Ez a tanulmány a dogmatikai kérdésekre nem tér ki. Ammit azonban meg kell jelezni, hogy az említett jelenség sokszor a magukat „*erőszakot nem alkalmazóként*” definiálók nevéhez fűződik, akik tanításaikat meglehetősen erőszakosan hirdették, és nemcsak az ellenvéleményt, hanem az Egyház hivatalos tanítását is meglehetősen otrombán gúnyolták. Ennek hatása részben még ma is megvan. Csak egy példa: szinte divatba jött az Ószövetség sugalmazottságát kétségbe vonni, vagy például a püspökök szerepét jelentéktelennek tartani.

⁴⁵ Itt mondok köszönetet munkatársaimnak, Albert András rendtársamnak és Mácsik Máriaának, volt főiskolai tanítványomnak a tanulmány elkészítésben nyújtott – elsősorban az elektronikus apparátus használatában végzett – sok segítségért.